

מזמור מ"ז: המלכת ה' על ישראל והעמים (שיר של יום ראש השנה)

מבנה המזמור ומשמעותו¹ (ראו תרשים)

מזמור מ"ז מתאר את המלכתו האוניברסלית של ה'. המזמור מחולק לארבעה חלקים:

- הזמנה לעמים לשיר לה' (ב-ג) – המזמור נפתח בקריאה לכל העמים להריע לכבוד ה' (ב) משום גדולתו ומלכותו (א).
  - בחירת ה' בישראל (ד-ה) – עם ישראל ישלוט בעמים (ד) ויזכה בנחלתו מכוח אהבת ה' (ה).
  - ישראל והעמים מקבלים את מלכות ה' (ו-ח) – אחרי תיאור המלכת ה' (ו) כל העמים נקראים לזמר לאלוהים (ז) שמוֹלֵךְ על כל הארץ (ח).
  - חזון מלכות ה' על ישראל והעמים (ט-י) – אלוהים יושב על כסא מלכותו ונדיבי העמים נאספים תחת חסותו.
- המזמור מתאר התפתחות בשלבים, אשר תתפרש בהמשך. אחרי ההזמנה החגיגית לכל העמים להמליך את ה', מבוטאת שליטת ישראל על העמים האחרים (ג). לכאורה זו אינה מתאימה לחזון אוניברסלי חגיגי, ובהמשך ניִדְרָשׁ לבארה.

קשרים פנימיים במזמור

- השורש **על"ה** (6 פעמים) משקף שינוי מהותי בין המצב לפני ואחרי קבלת מלכות ה' (ו-ז). בתחילה העמים מוזמנים לקבל עליהם עול מלכות שמים לאור גדולת ה' ועליונותו: "כִּי ה' עֲלִיּוֹן נוֹרָא, מֶלֶךְ גָּדוֹל עַל כָּל הָאָרֶץ" (ג). לעומת זאת, לאחר קבלת מלכותו (ו-ז) מתברר לכול "כִּי מֶלֶךְ כָּל הָאָרֶץ אֱלֹהִים" (ח), בלי ציון מלכותו **על** כל הארץ; וכן חסרה המילה "גָּדוֹל". שהרי עכשיו, כשהכול מִזְמְרִים לה' (ז-ח), הוא מורגש כנוכח וקרוב – הרי "קְרוֹב ה' לְכָל קְרָאִיו" (קמ"ה, יח). הגויים מקבלים עליהם את מלכותו:² "מֶלֶךְ אֱלֹהִים עַל גוֹיִם אֱלֹהִים יֵשֵׁב עַל כִּסֵּא קִדְשׁוֹ" (ט). לא עליונותו של ה' על כולם מודגשת כאן, אלא הצטרפות "נְדִיבֵי עַמִּים" ו"מַגְנֵי אָרֶץ" כחלק מ"עַם אֱלֹהֵי אֲבְרָהָם" היא שמביאה להתעלות העולם כולו, ועל פי זה המזמור חותם במילים "מֵאֵד נַעֲלֶה", דהיינו: כל העולם נהיה מרוםם.³
- השורש **מל"כ** (4 פעמים) משקף מהלך דומה. תחילה ה' מוצג כ"עֲלִיּוֹן נוֹרָא מֶלֶךְ גָּדוֹל עַל כָּל הָאָרֶץ" (ג); חרף גדולתו הנוראה, בזכות ישראל מתאפשר לעמים להכיר את ה' ולקבל עליהם את מלכותו (ז) – כי ישראל עומדים עמו בקשר קרוב ואישי: "זַמְרוּ לַמֶּלֶכְנוּ זִמְרוּ" (ז). לאחר הצטרפות העמים לזמרם של ישראל, ה' אכן מתגלה כ"מֶלֶךְ כָּל הָאָרֶץ" (ח), ובמופע האחרון השורש מציין פעולה שהושלמה: "מֶלֶךְ אֱלֹהִים עַל גוֹיִם" (ט), דהיינו המלכתו על ידי ישראל והעמים התקבלה הלכה למעשה.
- **עמים** – המילה "עַם\עמים" (4 פעמים) מדגישה מתח מסויים ביחס בין ישראל לעמים: בתחילת וסוף המזמור (ב.י) העמים מתוארים כחלק ממלכות ה' האוניברסלית: "כָּל הָעַמִּים תִּקְעוּ כָף ... נְדִיבֵי עַמִּים נֶאֱסָפוּ..."; אך מאידך ה' משליט את ישראל על העמים: "יִדְבַר עַמִּים תַּחְתִּינִי" (ד). נראה שיש להפריד בין אויבי ישראל הבאים על עונשם לבין עמים המוכנים לקבל את מלכות ה' ולשייך עצמם בכך ל"עַם אֱלֹהֵי אֲבְרָהָם" (י).⁴ העמים עומדים, אם כן, לפני הבחירה להיות "אויב או אוהב"⁵!
- המליצה **תקיעת כף** פורשה בדרכים שונות, ולעניות דעתי ייתכן ששתי הבנות גם יחד מכוונות:

(1) מחיאת כפיים כביטוי של כיבוד ושמחה (נחום ג', יט), המופיע גם בהמלכת מלך לצד תרועת חצוצרות: "... וַיִּמְלְכוּ אֹתוֹ וַיִּמְשַׁחֻהוּ וַיִּכּוּ כַף וַיֹּאמְרוּ יְחִי הַמֶּלֶךְ ... וְהִנֵּה הַמֶּלֶךְ עֹמֵד עַל הָעֲמוּד כַּמִּשְׁפָּט וְהַשְּׂרִים וְהַחֲצֹצְרוֹת אֶל הַמֶּלֶךְ וְכָל עַם הָאָרֶץ שֹׁמֵחַ וְתֹקֵעַ בְּחֲצֹצְרוֹת" (מלכים ב' א, יב.ד); "בְּחֲצֹצְרוֹת וְקוֹל שׁוֹפָר הִרְעִי לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ ה'... נְהָרוֹת יִמְחָאוּ כַף יַחַד הָרִים

¹ ראו וייס תשמ"ח, עמ' 182-195; ירמייאס 1987, עמ' 50-69; צנגר 1989, עמ' 413-430.

² הניסוח "מֶלֶךְ אֱלֹהִים" (ח) משקף הכרזה על המלכת מלך, דוגמת "...כְּשִׁמְעֶכֶם אֶת קוֹל הַשֹּׁפָר וְאֶמְרָתֶם מֶלֶךְ אֲבָשְׁלוּם בְּחִבְרוֹן..." (שמ"א ט"ו, י), "וַיִּתְקְעוּ בְּשׁוֹפָר וַיֹּאמְרוּ מֶלֶךְ יְהוָה" (מלכים ב' ט', יג).

³ מזמור צ"ז, ט חוזר על שתי המילים האלה, וגם משלב מושגים אחרים של המזמור: "כִּי אֶתָּה ה' עֲלִיּוֹן עַל כָּל הָאָרֶץ מֵאֵד נַעֲלֶיָה" על-כֵּל אֱלֹהִים; ראו דיון בפירושו למזמור צ"ז.

⁴ וכך גם מפורש בזכריה ב', טו: "וַיִּנְלוּ גוֹיִם רַבִּים אֶל ה' בַּיּוֹם הַהוּא וְהָיוּ לִי לְעָם וְשָׁכַנְתִּי בְתוֹכָם וַיְדַעְתָּ כִּי ה' צְבָאוֹת שִׁלְחָנִי אֲלֶיךָ".

⁵ ראו בדיון למטה על "עַם אֱלֹהֵי אֲבְרָהָם".

רַנְנִי" (תהלים צ"ח, ו, ח). פירוש זה מתאים להמשך המזמור, המתאר את תקיעת שופר ותרועה בהמלכת המלך; "תִּקְעוּ כַף" מכין כביכול את ההמשך: "הֲרִיעוּ לְאֱלֹהִים בְּקוֹל רִנָּה".

(2) ערבבות והתחברות לשותפים, כגון "בְּנֵי אִם עֲרַבְתָּ לְרַעְךָ תִּקְעֶת לְזֶרַח כְּפִיד" (משלי ו', א). העמים נקראים לעבוד את ה' יחד: "תקעו כף – התערבו יחד זה עם זה להריע לאלוהים בקול רנה" (רש"י), "יתקעו כף זה לזה לעשות שלום ביניהם עד עולם להשבית חרב ומלחמה, כי אז יעבדו כולם אל אחד וה' יהיה מלך אחד על כולם". המלבי"ם מסביר את פתיחת מזמור מ"ז לפי סוף המזמור הקודם: "מִשְׁבִּית מַלְחָמוֹת עַד קִצָּה הָאָרֶץ" (מ"ו, י).⁶ לפי פירושיהם של רש"י והמלבי"ם המשך המזמור מעיד על פתיחתו: ישראל והעמים חוברים יחדיו לקבל עליהם את מלכות ה'.

• "זָמְרוּ אֱלֹהִים זָמְרוּ זָמְרוּ לְמַלְכֵנוּ זָמְרוּ" (ז) חילוף הלשון בין הרישא ("אֱלֹהִים") לסיפא ("לְמַלְכֵנוּ") נושא מסר חשוב.⁷ הקריאה "זָמְרוּ אֱלֹהִים זָמְרוּ" פונה לאומות כולן, ככתוב: "כָּל הָעַמִּים תִּקְעוּ כַף הֲרִיעוּ לְאֱלֹהִים בְּקוֹל רִנָּה" (ב). עצם הקריאה "אֱלֹהִים" מכריזה על קבלת "אֱלֹהִים" כבורא ומנהיג העולם.⁸ בניגוד לכך, בסיפא "זָמְרוּ לְמַלְכֵנוּ זָמְרוּ" ישראל הם הפונים למלכם, מעין "כִּי ה' שִׁפְטָנוּ ה' מִחֻקֵּנוּ ה' מִלְכֵנוּ הוּא יוֹשִׁיעֵנוּ" (ישעיהו ל"ג, כב) או "כִּי לֹה' מִגִּנְנוּ וְלִקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל מִלְכֵנוּ" (תהלים פ"ט, יט). הצורה "לְמַלְכֵנוּ" מבליטה את קרבת ישראל לה', והמונח מלך מלמד שאנו עבדיו (תהלים קכ"ג, ב).

במקביל לקבלת מלכות ה' של ישראל (ז), העמים מקבלים עליהם את 'אֱלֹהִים' (ז), ובכך יתגלה כמלך כל הארץ – "כִּי מֶלֶךְ כָּל הָאָרֶץ אֱלֹהִים" (ח).⁹ איזכורם של יעקב (ה) ואברהם (י) במזמור משקף, בהתאמה, קבלת מלכות שמים של בני יעקב, המבטאת יחס אישי לה', וקבלת מלכות שמים של בני אברהם, הקשורה להנהגתו האוניברסלית, ונעשית בעקבות עם ישראל ובהדרכתו. לאחר מכן, ישראל ונדיבי העמים מתאגדים לכבוד ה'. כעת הם מכוונים "עַם אֱלֹהֵי אַבְרָהָם" (י).¹⁰ אברהם ומשפחתו עבדו בעברם גם אלהים אחרים (יהושע כ"ד, ב), אך אברהם הוא הראשון שקיבל עליו עול מלכות שמים; דמותו מהווה, אם כן, מופת לעמים, כפי שנאמר לו במפורש: "וְנִבְרָכוּ בְךָ מִשְׁפַּחַת הָאֲדָמָה" (בראשית י"ב, ג), ושמו החדש אַבְרָהָם אכן מתפרש בדרך זו - "אב המון גוים" (בראשית י"ז, ה).¹¹

⁶ המלבי"ם, מבשר מוקדם של הפרשנות ההקשרית, משלב בפירושו את לשון המזמור הקודם; ראו גם דיון בפירושו למזמור ב' בפתיח (עמ' ???) ובמבוא ההיסטורי (עמ' ???).

⁷ מאיר וייס (הערה 1).

⁸ המילה "אֱלֹהִים" היא מעין קיצור של נוסח מלא יותר כדוגמת: "וַיִּרְא כָּל הָעָם וַיִּפְּלוּ עַל פְּנֵיהֶם וַיֹּאמְרוּ ה' הוּא הָאֱלֹהִים ה' הוּא הָאֱלֹהִים" (מ"א י"ח, ט).

⁹ ראו רש"י בראשית כ"ד, ז: "ה' אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר לְקַחְנִי מִבֵּית אָבִי - ולא אמר וְאֱלֹהֵי הָאָרֶץ, ולמעלה אמר (פסוק ג) וְאֲשַׁבְּעֶךָ בְּה' אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וְאֱלֹהֵי הָאָרֶץ; אמר לו עכשיו הוא אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וְאֱלֹהֵי הָאָרֶץ, שהרגלתי בפי הבריות, אבל כשלקחני מבית אבי היה אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם ולא אֱלֹהֵי הָאָרֶץ, שלא היו באי עולם מכירים בו, ושמו לא היה רגיל בארץ". ראו גם: רש"י דברים ו', ד.

¹⁰ כינוי זה יחידאי במקרא, ובניגוד לכך "אֱלֹהֵי יַעֲקֹב" מופיע פעמים אחדות (תהלים כ', ב; מ"ו, ח.יב; ע"ה, י; ע"ו, ז; פ"א, ב.ה; פ"ד, ט; צ"ד, ז). ייתכן שהניסוח "עַם אֱלֹהֵי אַבְרָהָם" (מ"ז, י) מגיב לכינוי "אֱלֹהֵי יַעֲקֹב" במזמור הקודם, בשינוי המתבקש – שכן מתאים לעמים להתחבר לדמותו של אברהם. בעקבות חשיפתם ל"אֱלֹהֵי יַעֲקֹב" במזמור הקודם, הם מתרשמים במזמורנו מעוצמתו של "גֵּאוֹן יַעֲקֹב" (ה) אך מתחברים כעת לעם ישראל בהיותם גם הם "עַם אֱלֹהֵי אַבְרָהָם" (מ"ז, י). - המזמור שמייצג גישה זו באופן מובהק בספר תהלים הוא מזמור פ"ז, שבו ה' מצהיר שכל העמים הבאים לירושלים יימנו כבניה שנולדו בה: "וְלִצִּיּוֹן יֹאמְרוּ אִישׁ וְאִישׁ יֵלֵךְ בָּהּ וְהוּא יְכוֹנְנֶה עֲלֵיוֹן. ה' יִסְפָּר בְּכַתּוּב עִמָּם זֶה יֵלֵךְ שָׁם סֵלָה" (פ"ז, ה-ו). מזמור פ"ז מקביל למזמורנו כחלק מההקבלה הרחבה בין שני חלקי האוסף לְבָנֵי קִרְחַ (ראו בהרחבה במבוא לאוסף השני לְבָנֵי קִרְחַ בעמ' ??? ואילך).

¹¹ ראו ירושלמי, ביכורים א ה"ד [סד טור א]: "כִּי אֵב הֶמוֹן גּוֹיִם נִתְתִּיד (בראשית י"ז, ה) – לשעבר היית אב לארם, ועכשיו מיכן והילך אתה אב לכל הגוים". וכן דברי רד"ק על הפסוק: "ואמר: אברהם, כי הודיע שמו בעולם תחילה, כמו שאומר עליו: 'זאת הנפש אשר עשו בחרן' (בראשית י"ב, ה), ואמר: 'ויקרא שם אברם בשם ה'" (שם יג, ד). וראו גם ראב"ע שם; ספורנו שמות י"ט, ה-ו; דברים ל"ב, ח. ברוח זו פסק הרמב"ם הלכה למעשה בתשובתו לעובדיה הגר: "כל המייחד שמו של הקב"ה ... מתלמידיו של אברהם אבינו ע"ה הוא ובני ביתו הם כולם..." (שו"ת הרמב"ם, סימן קנ"ח).

מלכות ה' על ישראל ('נחלתנו... גאון יעקב') תיהפך אפוא למלכותו על כל העמים. נדיבי העמים – אלו שרוחם נדבה אותם לחסות תחת מלכות ה' – נאספים להמליך עליהם את ה'. העמים מצטרפים לישראל וכולם נקראים עכשיו ביחד "עם אלהי אברהם". ישראל והעמים נהפכו לאגודה אחת כעמו של אלוהי אברהם וכממשיכי דרכו של אברהם,¹² כפי שיתבאר גם מהקשר המזמור עם המזמורים הסמוכים.

הקשרו של המזמור בספר תהלים¹³

הכרת הגויים בעליונות ה' במזמורנו (ג.ו.ח.ט) היא התגשמות דברי ה' במזמור הקודם: "ארום בגוים ארום בארץ" (מ"ו, יא).

קשרים נוספים תורמים להבנת מזמור מ"ז על רקע האוסף:

ישעיהו מ"ח, כ	מזמור מ"ב, ה	מזמור מ"ז, ב
צאו מבבל ברחו מפשדים בקול רנה הגידו השמיעו זאת הוציאוה עד קצה הארץ אמרו גאל ה' עבדו יעקב:	אלה אזכרה ואשפכה עלי נפשי כי אעבר בסף אדום עד בית אלהים בקול רנה ותודה המון חוגג	כל העמים תקעו כף הריעו לאלהים בקול רנה

הצירוף **בקול רנה** מופיע שלוש פעמים במקרא:

- במזמור מ"ב העמים הקניטו את המשורר על העדר אלוהיו בעודו זוכר את העלייה למקדש **בקול רנה** בעבר; כדי להגשים זיכרון מתוק זה, המשורר פונה עכשיו לכל העמים להכיר במלכות ה' ולהריע "לאלהים **בקול רנה**". בידיעה שהכרתם זו תקרב את הגאולה; מזמור מ"ח אכן יתאר כיצד ירושלים תהיה שוב "משוש כל הארץ" (ג).
- המקבילה לנבואת ישעיהו מקשרת את הניסוח לימי הגאולה של יציאת ישראל מבבל **בקול רנה**. כידוע, חזון ישעיהו וספר תהלים מתכתבים ומפרים זה את זה (ראו עמ' ???), ובהתאם גם שאר המזמורים לבני קרח מפרטים את התהליך הנבואי של ישעיהו.

היחס לאומות העולם במזמור מ"ז על פי המזמורים הקודמים

יחסי ישראל והאומות במזמור מ"ז קשורים ליחסים ולמושגים אלה ("גוים", "העמים", "לאמים") אלו המצטיירים בשלושת המזמורים הקודמים:

מזמור מ"ד	מזמור מ"ה	מזמור מ"ו	מזמור מ"ז
(ג) אתה ידך גוים הורשת ותטעם תרע לאמים ותשלחם... (יב) תתנונו פצאן מאכל ובגוים זריתנו... (טו) תשימנו משל בגוים מנוד ראש כל אמים:	(ו) עמים תחתיך יפלו... (יא) על כן עמים יהודך לעלם ועד	(ז) המו גוים... (יא) ארום בגוים ארום בארץ	(ב) כל העמים תקעו כף... (ד) ידבר עמים תחתינו ולאמים תחת רגלינו... (ט) מלך אלהים על גוים... (י) נדיבי עמים

¹² אפילו מצרים ואשור, אויבי ישראל לשעבר, ייעשו לעתיד אגודה אחת ויקראו עם ה' ומעשה ידיו – אך ישראל הם הם נחלת ה': "ביום ההוא יהיה ישראל שלישיה למצרים ולאשור ברכה בקרב הארץ: אשר ברכו ה' צבאות לאמר ברוך עמי מצרים ומעשה ידי אשור ונחלתי ישׁאל" (ישעיהו י"ט, כד-כה).

¹³ לאוסף הראשון "לבני קרח" (מ"ב-מ"ט) יש המשך באוסף השני "לבני קרח" (פ"ד-פ"ח) בספר השלישי; ראו במבוא לאוסף השני לבני קרח עמ' ???); כפי שנראה שם קיימות הקבלות רבות בין שני החלקים, כאשר מזמור פ"ז מקביל למזמורים מ"ו-מ"ח. מזמור מ"ז מכין כביכול מכין את מזמור פ"ז והתובנות משתלבות היטב בניתוח שלהם (ראו ???).

סבל ישראל בגלות והתעללות הגויים בהם (מ"ד) הותירו צלקת עמוקה; התקווה היא למצב מתוקן, ובכללו הודיית העמים לה' (מ"ה), אך העוולות שעוללו לישראל חמורות שלמען שלום עמו ה' ירתיע את הגויים באמצעות גילוי כוחו וגבורתו (מ"ו, יא). הכרתם במלכות ה' במזמור מ"ז תתבסס אפוא על "ערובות בטחוניות" מספקות: רק אם יתחייבו להימנע ממלחמות (מ"ו, י), ניתן יהיה להזמין להצטרף לעם אֱלֹהֵי אַבְרָהָם.

"יְדַבֵּר עַמִּים תַּחְתֵּינוּ וְלֵאמִים תַּחַת רַגְלֵינוּ" (ד)

לכאורה, התפילה להכנעת העמים מרמס לרגלי ישראל אינה הולמת את האווירה החגיגית והמפויסת של המזמור, הלוא העמים פועלים מרצונם ובהמשך אף נקראים "נְדִיבֵי עַמִּים... עַם אֱלֹהֵי אַבְרָהָם"¹⁴ עיון במזמורים קודמים שופך אור על הבעיה:

מזמור מ"ז	מזמור מ"ה	מזמור מ"ח
(ד) יְדַבֵּר עַמִּים תַּחְתֵּינוּ וְלֵאמִים תַּחַת רַגְלֵינוּ.	(ו) חֲצִידָּ שְׁנוּנִים עַמִּים תַּחְתֵּיךָ יִפְלוּ בְּלֵב אוֹיְבֵי הַמֶּלֶךְ	(לט) אֲמַחֲצֵם וְלֹא יִכְלוּ קוּם יִפְלוּ תַּחַת רַגְלֵי... (מח) הָאֵל הַנּוֹתֵן נְקָמוֹת לִי יְדַבֵּר עַמִּים תַּחְתֵּי... (נ) עַל כֵּן אוֹדֶךָ בְּגוֹיִם ה' וְלִשְׁמֶךָ אֲזַמְרָה:

הצירוף "עמים תחת..." (במשמעות של מעמד נחות) מופיע במקרא בפסוקים אלו בלבד. הדרישה שהעמים יהיו תחת (רגלי) ישראל אכן כוחנית, אך מובנת לאור משקעי העבר: העמים אמורים להימצא תחת שלטון ישראל (מ"ז) מאחר שהצרו לישראל (מ"ד). הכפפתם לישראל, מידה כנגד מידה, תבטיח מודעות מתמדת לעוול שעשו ומניעת הישנותו (מ"ה).¹⁵ מזמור מ"ו מתאר את הגנת ה' על עמו; ואולם ברי כי גם עמים אחרים זקוקים להגנה מאימתן של מלחמות. אם אכן יקבלו על עצמם את מלכות ה', אומר בעל מזמור מ"ז, יוזמנו להצטרף לישראל ולהיעשות "עם אֱלֹהֵי אַבְרָהָם" (י). לבסוף, הופעת המליצה במזמור מ"ה מכינה את הדרישה שאויבי ישראל יכבדו את הערובות הבטחוניות הנצרכות.

הצירופים "יְדַבֵּר עַמִּים תַּחְתֵּינוּ" ו"תַּחַת רַגְלֵינוּ"¹⁶ במזמור מ"ז מתקשרים כבר למזמור מ"ח, המתאר את מלחמות דוד באויביו במילים אלו. לאור ניסיון העבר המשורר מודע לסיכונים, ולכן מזמור מ"ז מהדהד את מדיניותו הזזה של דוד. אפשר גם שהכנעת אויבי דוד מוצגת כהטרמה היסטורית של העתיד לבוא, ומבשרת שדוד הוא האיש שממנו הייתה צפויה לצמוח הגאולה הסופית לישראל.

קשרים עם ספרים אחרים במקרא

בראשית י"ד ו"ז כבסיס למזמור מ"ז

מזמורנו מתקשר לשונית ועניינית לסיפורו של אברהם במלחמת ארבעת המלכים ובמעמד ברית המילה:

מזמור מ"ז	בראשית י"ז	בראשית י"ד
(ג) כִּי ה' עֲלִינוּ נֹרָא מֶלֶךְ גָּדוֹל עַל כָּל הָאָרֶץ... (ט) מֶלֶךְ אֱלֹהִים עַל גּוֹיִם אֱלֹהִים יֵשֵׁב עַל כִּסֵּא קִדְשׁוֹ. (י) נְדִיבֵי עַמִּים נֶאֱסָפוּ עִם אֱלֹהֵי אַבְרָהָם כִּי לֵאלֹהִים מִגְנֵי אָרֶץ מֵאֵד נִעְלָה.	(ה) וְלֹא יִקְרָא עוֹד אֶת שְׁמֶךָ אַבְרָם וְהָיָה שְׁמֶךָ אַבְרָהָם כִּי אַב הַמּוֹן גּוֹיִם נִתְתִּיד.	(יח) וּמִלְכֵי צֶדֶק מֶלֶךְ שְׁלֹם הוֹצִיא לְחֵם וַיִּזַן וְהוּא כָהֵן לֵאלֹהֵי עֲלִינוּ . (יט) וַיְבָרְכֵהוּ וַיֹּאמֶר בְּרוּךְ אַבְרָם לֵאלֹהֵי עֲלִינוּ קִנְהַ שְׁמַיִם וְאָרֶץ. (כ) וּבְרוּךְ אֵל עֲלִינוּ אֲשֶׁר מִגֵּן צְרִידָ בְיָדְךָ... (כב) וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֵל מֶלֶךְ סֹדִם הֲרַמְתִּי יָדִי אֵל ה' אֵל עֲלִינוּ קִנְהַ שְׁמַיִם וְאָרֶץ.

¹⁴ היו שביקשו להסביר את פסוק ד כתיאור של "הידברות" ושיח עם העמים (רש"ר הירש ועוד), אך פירוש זה אינו הולם את לשון הכתוב.
¹⁵ בדומה גם במזמור ע"ט המשורר מבקש עונש קשה לעמים באותו ניסוח מידה כנגד מידה כמו הפשע שלהם כלפי עם ישראל: "שִׁפְכוּ דָמָם כַּמִּים סְבִיבוֹת יְרוּשָׁלַם וְאִין קוֹבֵר... שִׁפְךָ חֲמַתְךָ אֶל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא יְדַעוּךָ..."; ראו שם בפירוש (עמ' ??? ואילך).
¹⁶ ראו גם בפירוש על מזמור ח', בו ההיגד: "למען צוֹרְרִיד לְהַשְׁבִּית אוֹיֵב וּמִתְנַקֵּם" (ג) לא מתאים לאווירה החגיגית של המזמור, אך המזמורים הסמוכים מבארים את משמעותו (??? הפנייה גם משם).

סיפורים אלו מציגים שניות בדמותו של אברהם, וזו מהווה בסיס למזמורנו. מחד אברהם הוא אבי ישראל וה' כורת ברית עמו ועם זרעו. מנגד, בהיותו "אב המון גוים" אברהם קשור לכל באי עולם, כפי שעולה מתפילתו על אנשי סדום ועמורה (בראשית ט"ו). וכך במלחמת המלכים אברהם נלחם כדי להציל את קרובו לוט, אך במקביל הוא גם דואג לזרים – אפילו לרשעים שבהם. אברהם גם נפגש עם מלכי צדק מלך שלם והוא כהן לאל עליון, וביחד הם פונים לאל עליון. בהשראתו, גם מזמור מ"ז מתאר את קבלת ה' של כל העמים כחזון לעתיד, כשיקראו "עם אלהי אברהם",¹⁷ ורמז לכך טמון בכינוי האלוהי "עליון" (ג). זהו שם נפוץ לאל בקרב עמים במזרח הקדום,¹⁸ והמזמור מתנסח לפי עולם המושגים שלהם. מלכי צדק מכיר בקשר הייחודי של אברהם לאלוהים ובמלכות אלוהים על כל הארץ – הכרה המקבילה להכרת העמים שבמזמורנו.¹⁹ בספר בראשית מובטח שה' מגן על אברהם מצריו ("אשר מגן צריך בידך"), ואילו בתהלים "עם אלהי אברהם" מהווה יחידה חדשה בעולמו של אלהים, בהיותם "מגני ארץ".

דחיית מלך סדום מחד וקבלת מלכי צדק מלך שלם מאידך מתאימות למהלך המזמור; המשורר מבקש את תבוסת העמים הרשעים תחת רגלי ישראל (ד) ולאחר מכן הוא קורא לנדיבי העמים לקבל את עול מלכות ה' (ט).

שילוב המילים "יעקב – נחלה"

צירוף 'נחלה + יעקב' מופיע במקרא ארבע פעמים:

דברים ל"ב, ט	ישעיהו נ"ח, יד	תהלים מ"ז, ה	תהלים ע"ח, עא
כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו :	אז תתענג על ה' והרפתיך על במתי ארץ והאכלתיך נחלת יעקב אביד כי פי ה' דבר:	יבחר לנו את נחלתנו את גאון יעקב אשר אהב סלה:	מאחר עלות הביאו לרעות ביעקב עמו ובישראל נחלתו :

מסתבר שבחירת ה' ביעקב כ"חבל נחלתו" בשירת משה (דברים ל"ב, ט) היא הבסיס לגאולת ישראל (ישעיהו נ"ח) ולתפילות בספר תהלים: כל העמים יקבלו עם ישראל את מלכות ה' (מ"ז), שיסודה ב"נחלת יעקב". וכך גם הייעוד של מלכות דוד הוא להגן ולרעות ביעקב עמו ובישראל נחלתו (ע"ח)!

נספח: מזמור מ"ז לפני תקיעת שופר ושילובו על פי הקשרו בתפילת מוסף של ראש השנה
חז"ל בחרו במזמור מ"ז לשיר של יום של ראש השנה:

"ובראש השנה אומרים מזמור 'כל העמים תקעו כף'..." (מסכת סופרים יח, יא).²⁰

בחירה זו מובנת לאור תיאור המלכת ה' בידי ישראל והעמים בתרועה וקול שופר, שהם עיקר עניינו של היום, במזמור זה.²¹ מזמור מ"ז ממוקם במרכז היחידה מ"ו-מ"ח, העוסקת במלכות ה' על ישראל והעמים בציון.²² עיון בתפילת מוסף של ראש השנה חושף שמוטיבים מרכזיים בה מקבילים לנושאים של מזמור מ"ז והמזמורים הסמוכים מ"ו ומ"ח. מטבע הדברים אין מקבילות לשוניות חזקות בין המזמורים המקראיים לבין נוסח התפילה, שזמנו בתר-תלמודי; ההקבלות הן בעיקר בנושאים ובתכנים:

¹⁷ וייס תשמ"ח (הערה 1).

¹⁸ ראו גם: במדבר כ"ד, טז; דברים ל"ב, ח. ראו משה דוד קאסוטו, פירוש על ספר בראשית, ירושלים, עמ' ???.

¹⁹ לעומתו, אברהם הוסיף את שם הויה לפני "אל עליון" כדי להדגיש את הבלעדיות של מלכות ה' (בראשית י"ד, כב).

²⁰ כך גם לפי מחזור ויטרי, סימן תקכ"ז. לעומת זאת בבבלי ראש השנה ל ע"ב נאמר: "במוסף מהו אומר 'הרנינו לאלהים עוזנו הריעו לאלהי יעקב' (תהלים פ"א), במנחה מהו אומר 'קול ה' יחיל מדבר' (תהלים כ"ט)".

²¹ מהלך הרעיונות דומה למלכויות בתפילת מוסף של ראש השנה הכוללת את תפילת "עלינו"; ראו בהרחבה באתר: www.tefilah.org במדור תפילות של חול, תפילת שחרית.

²² ראו במבוא לאוסף הראשון "לבני קרח", עמ' ??? ואילך.

רצף מזמורים מ"ו-מ"ח והמקבילות בתפילת מוסף של ראש השנה

מזמור מ"ו	מזמור מ"ז	מזמור מ"ח
(ה) יִשְׁמְחוּ עִיר אֱלֹהִים... (ו) מְשֻׁבֵּית מְלָחְמוֹת עַד קֶצֶה הָאָרֶץ... (יא) אֲנֹכִי אֱלֹהִים אָרוֹם בְּגוֹיִם אָרוֹם בְּאָרֶץ	(ט) מֶלֶךְ אֱלֹהִים עַל גּוֹיִם אֱלֹהִים יֵשֵׁב עַל כֶּסֶף קָדְשׁוֹ. (ג) יִפֶּה נוֹף מְשׁוֹשׁ כָּל הָאָרֶץ... (ט) בְּעִיר ה' צְבָאוֹת בְּעִיר אֱלֹהֵינוּ... (יב) יִשְׁמַח ה' צִיּוֹן...	(ה) יִשְׁמְחוּ עִיר אֱלֹהֵינוּ... (ג) יִפֶּה נוֹף מְשׁוֹשׁ כָּל הָאָרֶץ... (ט) בְּעִיר ה' צְבָאוֹת בְּעִיר אֱלֹהֵינוּ... (יב) יִשְׁמַח ה' צִיּוֹן...
ירושלים היא "עיר אלוהים". ה' משבית מלחמות בעולם.	המלכת ה' על ידי ישראל והעמים – "גֵּאוֹן יַעֲקֹב" ו"עַם אֱלֹהֵי אֲבְרָהָם".	ירושלים היא משכן-כבוד ומקור שמחה לכול.
וּבָכֵן יִתְקַדֵּשׁ שְׁמֵךְ ה' אֱלֹהֵינוּ עַל עַל יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירְךָ	לְדוֹר וָדוֹר הַמְּלִיכֹו לְאֵל כִּי הוּא לְבַדּוֹ מְרוֹם וְקָדוֹשׁ.	וּבָכֵן יִתְקַדֵּשׁ שְׁמֵךְ ה' אֱלֹהֵינוּ עַל עַל יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירְךָ
וְכָל הַרְשָׁעָה כְּלָה בְּעֵשׂוֹן כְּעֵשׂוֹן תִּכְלָה כִּי תַעֲבִיר מְמַשְׁלֵת זָדוֹן מִן הָאָרֶץ.	וּבָכֵן תֵּן פַּחַדְךָ ה' אֱלֹהֵינוּ עַל כָּל מַעֲשֵׂיךָ וְאִימַתְךָ עַל כָּל מַה שֶּׁבְרָאתָ וַיִּירָאוּךָ כָּל הַמַּעֲשִׂים וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ לְפָנֶיךָ כָּל הַבְּרוּאִים וַיַּעֲשׂוּ כָּלֵם אֲגָדָה אַחַת לַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ בְּלִבָּב שְׁלָם.	שְׁמַחָה לְאֲרָצְךָ וְשִׁשׁוֹן לְעִירְךָ ...

בחירת מזמור מ"ז לראש השנה מתפרשת היטב לפי קריאה הקשרית של יחידת המזמורים מ"ו-מ"ח. תפילת ראש השנה מציגה קבלת מלכות ה' והתאגדות של העמים לעבוד את ה': "לְדוֹר וָדוֹר הַמְּלִיכֹו לְאֵל... וַיַּעֲשׂוּ כָּלֵם אֲגָדָה אַחַת לַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ בְּלִבָּב שְׁלָם...". דברים אלו תואמים את מהלך הרעיונות שבמזמור מ"ז ובמזמורים הסמוכים לו: משפט ה' ברשעת העמים וההגנה על ישראל (מ"ו) הם הבסיס לקבלת מלכות ה' של ישראל והעמים (מ"ז), שבעקבותיה ירושלים תהיה "מְשׁוֹשׁ כָּל הָאָרֶץ... קְרִיַת מֶלֶךְ רַב (מ"ח, ג); בזמן מצוקה התפללו "ה' צְבָאוֹת עֲמָנוּ מְשֻׁבֵּב לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֵלָה" (מ"ו, ח.יב), וירושלים בבניינה אכן נהיית למשגב: "אֱלֹהִים בְּאֲרָמְנוֹתֶיהָ נוֹדַע לְמִשְׁנֵב" (מ"ח, ד).

מטבע הדברים, יש הבדלי גישה בין המזמורים, המשקפים מציאות, לבין נוסח התפילה שמתאר מצב מיוחד. כך, המזמור מתאר אידיאלית איך ה' גורם למלחמות להפסיק וירושלים מכונה בו "עיר אלוהים"; בהתאמה, התפילה נכספת להיעלמות הרשע ול"התקדשות" שם ה' על עירו. בעוד שהמזמור מתאר כיצד ירושלים האלוהית היא בפועל מקור שמחה לכול, התפילה מבקשת "שמחה לארצך וששון לעירך".

לסיכום, בחירת חז"ל במזמור מ"ז כשיר של יום לראש השנה משקפת את מהות עיצומו של היום. אמירתו לפני תקיעת שופר ותפילת מוסף עולה בקנה אחד עם הקשר ישיר וחזק בינו לבין תפילת מוסף, ומעגנת את התקיעות במסגרת מלכויות, זכרונות ושופרות. שילוב המוטיבים של מזמור מ"ז והקשרו (מזמורים מ"ו-מ"ח) בתפילת מוסף תורם אפוא להדגשת עניינו של ראש השנה: המלכת ה', העברת הרשע מהעולם, תיקון העולם על ידי ישראל ובניין ירושלים.